

Преслав Митков Тошев, 9 клас

МГ „Баба Тонка“, град Русе

Преподавател: Илияна Раева

Разглеждан език: Маорски

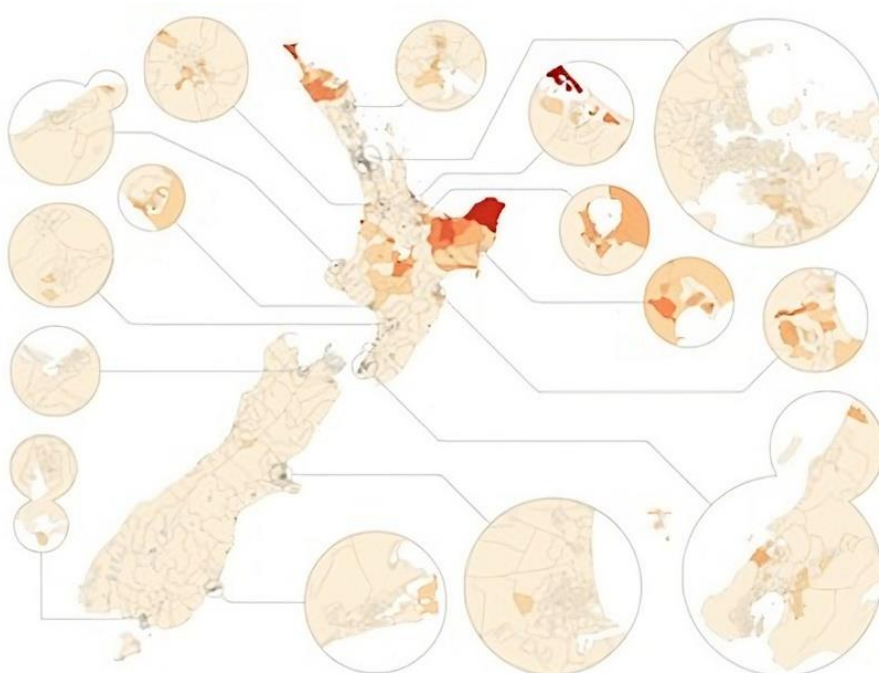
Тема на научното изследване:

Редупликация при образуването на думи в маорския език

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТ

Описание на маорския език

Маорският език е един от двата официални езика в Нова Зеландия, заедно с английския. Говорен е от коренното население на страната – маорите, които го наричат „te reo“ (в буквален превод – „езикът“), или още „te reo Māori“ („езикът на маорите“). Маорският е част от малайско-полинезийския клон на австронезийското езиково семейство. Освен в Нова Зеландия, маорски език говорят и част от маорите, живеещи в Австралия.

Фиг. 1. Разпространение на маорския език в Нова Зеландия към 2013г. [3]

Преброяване от 2018 г. показва, че около 186 000 човека в Нова Зеландия и още около 8 000 в Австралия разбират езика и могат да говорят на него [1, 3, 4]. Азбуката на маорския език произлиза от латинската азбука, която английският мисионер Томас Кендал представил на маорите през 1814 г., които дотогава нямали собствена писменост.

В маорската азбука има 8 съгласни букви – *h, k, m, n, p, r, t, w*, 5 гласни с къса и дълга форма, като дългата форма се означава с макрон – *a, e, i, o, u* (и съответно *ā, ē, ī, ō, ū*), както и 2 диграфа – *ng, wh*. В южния диалект на езика се срещат още 2 съгласни – *l* и *g*, а вместо диграфа *ng* се използва *k*.

Описание на явлението

В маорския език често срещано явление е редупликацията. Това е морфологичен процес, при който част от думата или цялата дума се повтаря, като могат да настъпят леки промени в повторения низ. В езиците, където се използва редупликация, тя изпълнява някаква граматична или семантична функция, например образуване на множествено число на думата или наблягане върху определено качество. Настоящото научно изследване разглежда трите основни вида редупликация в маорския език и функциите на всеки от тези видове.

1. Инфиксна редупликация

Този вид редупликация (наричан инфиксен, защото се осъществява в корена на думата) се използва в образуването на множественото число на част от съществителните имена в маорския език, повечето от които са думи за лица, тоест такива за роднини, приятели и професии. Инфиксната редупликация се състои в повтарянето на гласна от думата, което практически прави гласната дълга [6, 7, 8]:

Основна форма	Значение на думата в основна форма	Редуплицирана форма	Значение на редуплицираната форма
tangata	мъж	tāngata	мъже
wahine	жена	wāhine	жени
tupuna	прародител	tūpuna	прародители/предци
tuakana	по-голям брат или сестра	tuākana	по-големи братя или сестри
tuahine	сестра	tuāhine	сестри

Тук например **tangata** („мъж“) става на **taangata** („мъже“), което се записва **tāngata**. От таблицата се забелязва, че на първите три реда редупликацията става при първата гласна, а на последните два реда – при втората гласна. Това се дължи на факта, че в маорския език инфиксната редупликация винаги се осъществява при пред-

предпоследната гласна в думата. Този вид редупликация обаче не се използва при образуването на множествено число за сложни думи, а само при простите думи. Пример за това е думата **tamaiti** („дете“), която в множествено число става **tamariki** („деца“) вместо tamāiti. Самата дума tamaiti е съставена от няколко части – **tama** („момче“) и **iti** („малко“), което я прави сложна дума, тоест множественото ѝ число не се образува по стандартния начин чрез редупликация.

2. Частична редупликация

Частичната редупликация в маорския език най-често представлява повтаряне на първата сричка на думата. Този вид редупликация има три различни функции в зависимост от това до какво се отнася – съществително, прилагателно или глагол. Извършена върху съществително име, частичната редупликация набляга допълнително върху значението на думата – например **whero** („червен цвят“) става **whewhero** („леко червено“, „червеникаво“). При прилагателните тази редупликация означава степенуване – **rai** („добър“) става **parai** („по-добър“). Когато се отнася до глагола, от друга страна, частичната редупликация позволява да се изрази еднократното извършване на определено действие, какъвто например е случаят с **paki** („пляскам“) и **paraki** („да плесна веднъж“). Следната таблица показва изменението в значението на няколко думи след използването на частична редупликация [6, 7, 8]:

Основна форма	Значение на думата в основна форма	Редуплицирана форма	Значение на думата в редуплицираната форма
paki	пляскам	paraki	да плесна веднъж
kimo	мигам	kikimo	затварям очи
whero	червен цвят	whewhero	леко червено
rango	черен цвят	parango	леко черно
piri	стискам се за нещо	pipiri	да стисна заедно

Въпреки това съществуват още видове частична редупликация, които са по-рядко използвани. Те са свързани с характерното за маорския език разделяне на думите на мори – фонологични единици за измерване на „тежестта“ на сричките. Понякога при двуморните глаголи чрез повтаряне на втората мора се променя значението – например от **anga** („гледам към“), което се разделя на a-nga, се образува **anganga** („докато гледам“ / „в момента, в който гледам“). Друг вариант е, когато глаголът е триморен. Тогава ако

морите на глагола са съответно $\mu_1\mu_2\mu_3$, то в новата дума морите са $\mu_1\mu_2\mu_1\mu_2\mu_3$. Пример за тази структура е думата **takai** („навивам“ / „омотавам“), която става **takataakai** („въртя се наоколо“).

3. Пълна редупликация

Последният вид редупликация, който ще разгледаме в това научно изследване – пълната редупликация, представлява повтаряне на цялата дума, като се изменя значението ѝ. Първата често срещана употреба на пълна редупликация в маорския език е при засилването на значението на повечето глаголи. Пример за това е преминаването от **raki** („пляскам“) в **rakiraki** („аплодирам“). Втората употреба е при изразяването на действия, които се случват често, както при **kimo** („намигвам“) и **kimokimo** („намигвам често“, „мигам“). По-редки са случаите, в които пълната редупликация се използва за отслабване на значението, както при **wera** („горещ“) и **werawera** („топъл“). Това показва, че пълната редупликация важи както за глаголи, така и за съществителни и прилагателни [6, 7, 8, 9]:

Основна форма	Значение на думата в основна форма	Редуплицирана форма	Значение на думата в редуплицираната форма
wera	горещ	wera wera	топъл
mate (статив)	болен	mate mate	леко болен
maki	маймуна	maki maki	маймунка
utu	заплата	utu utu	плащане
motu	остров	motu motu	разделен, отделен

Последната дума от тази таблица – motu, прави впечатление с това, че на пръв поглед думите преди и след редупликацията нямат нищо общо в значението си. Това е така, защото motu може да има много значения – остров, държава, нация и други – неща, които са изолирани или отделени от останалото. И наистина, островът е изолиран, защото е обграден от вода, а държавата е отделена от останалите държави чрез своите граници.

Редупликацията в други езици

Въпреки че редупликацията е силно изявена в маорския, тя съвсем не е ограничена само до този език. Явлението е характерно за много езици по целия свят, като

е най-изявено в австронезийското семейство. Добри примери за това са тагалог и индонезийският език, в които редупликацията намира широка употреба. В индонезийския език чрез пълна редупликация се означава множествено число [5]:

- **orang** („човешко същество“) → **orang-orang** („човешки същества“)
- **perubahan** („промяна“) → **perubahan-perubahan** („промени“)
- **persatuan** („общество“) → **persatuan-persatuan** („общества“)

В езика тагалог редупликацията може да изменя вида на думите, например да ги превръща от съществителни в прилагателни, а също и да подсилва значението на получените прилагателни [5]:

- **bahid** („петно“) → **bahid-bahid** („пълно с петна“)
- **bahay** („къща“) → **bahay-bahay** („от къща на къща“)
- **hilakbot** („шок“) → **ka-hila-hilakbot** („много шокиращо“)
- **yamot** („скука“) → **ka-yamut-yamut** („много скучно“)

Въпреки че не се среща често сред африканските езици, явлението е налице и в езика суахили. Редупликацията там служи за степенуване на прилагателни и подсилване на тяхното значение, за лека промяна в значението на съществителното или за образуване на множествено число (макар и по-рядко) [2]:

- ❖ **dogo** („малко“) → **dogodogo** („много малко“)
- ❖ **dogo** („малко“) → **kidogodogo** („само малко“)
- ❖ **juu** („високо“) → **juujuu** („високо горе“)
- ❖ **juu** („високо“) → **kijuujuu** („нагоре“)
- ❖ **lamba** („ближа“) → **lambilambi** („възможно за близане“)
- ❖ **lamba** („ближа“) → **ulambilambi** („нещо, което може да бъде облизано“)
- ❖ **tamu** („сладко“) → **tamutamu** („сладки“)

От посочените примери се вижда, че редупликацията в различните езици има сходни функции с леки разлики в зависимост от самия език. Най-често тя подсилва значението на думата или участва в образуването на нейното множествено число. Някои от по-редките употреби на редупликация са за образуване на прилагателни, глаголи и наречия от съществителни имена, както в тагалог, и отслабване на значението на думата, както е при маорския език.

Използвана литература

1. History of the Maori Language: <https://nzhistory.govt.nz/culture/maori-language-week/history-of-the-maori-language>
Последно посетен на 14.04.2023
2. Jana Novotna, Reduplication in Swahili, 2000
<https://d-nb.info/1238150187/34>
Последно посетен на 14.04.2023
3. Maori Language: https://en.wikipedia.org/wiki/M%C4%81ori_language
Последно посетен на 14.04.2023
4. Maori Language Information: https://www.maorilanguage.info/mao_phon_desc1.html
Последно посетен на 14.04.2023
5. Nur Alikamal, Reduplication in Malay (and other Austronesian languages), 2012
<https://dr.ntu.edu.sg/bitstream/10356/95407/1/HU0930391K.pdf>
Последно посетен на 14.04.2023
6. Paul de Lacy, Circumscription revisited: an analysis of Maori reduplication, 1996
<http://roa.rutgers.edu/files/133-0496/133-0496-0-1.PDF>
Последно посетен на 14.04.2023
7. Ray Harlow, Consonant Dissimilation in Maori, 1991
<https://openresearch-repository.anu.edu.au/bitstream/1885/254406/1/PL-A54.67.pdf>
Последно посетен на 14.04.2023
8. Reduplication in Maori, 2017:
<https://lisatravis2012.wordpress.com/2017/10/19/reduplication-in-maori/>
Последно посетен на 14.04.2023
9. Te Aka Māori Dictionary: <https://maoridictionary.co.nz/>
Последно посетен на 14.04.2023